Αγ. Αθανάσιος Πάριος, 'Απολογία Χριστιανική'

Categories : ΒΙΒΛΙΑ

Date : 20 Σεπτεμβρίου, 2015

Κυκλοφόρησε προσφάτως ἀπὸ τὶς Ἐκδόσεις
Γρηγόρη τὸ βιβλίο τοῦ ἁγίου Ἀθανασίου τοῦ Παρίου «Ἀπολογία Χριστιανική». Τὸ κείμενο παρατίθεται μὲ ἀπόδοση στὴν Νέα Ἑλληνική, ἐνῶ τὰ προλεγόμενα καὶ ἡ ἐπιστημονικὴ ἐπιμέλεια, ἔγιναν ἀπὸ τὸν πρωτοπρεσβύτερο π. Γεώργιο Μεταλληνό.

Πρόλογος του Εκδότη (ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΓΡΗΓΟΡΗ)

Ο **άγιος Αθανάσιος ο Πάριος** υπήρξε ένας από τους πρωτεργάτες του κινήματος της Φιλοκαλικής Αναγέννησης περί τα τέλη του 18ου αιώνα, γνωστού ως **κινήματος των Κολλυβάδων**, αλλά και ένας
από τους κορυφαίους διδασκάλους του υποδούλου Γένους. Το έργο του, ωστόσο, είχε παραμείνει στην αφάνεια και την σιωπή για πολλές δεκαετίες.

Και όμως, ο λόγος του
είναι και βαθύτατα πατερικός, αλλά και προφητικός για την εποχή του και εν πολλοίς επίκαιρος για την δική μας: Το απολογητικό του έργο είχε στραφεί κυρίως **εναντίον των ιδεών του Ευρωπαϊκού Διαφωτισμού**. Τελικώς, βέβαια, **οι αντιλήψεις των διαφωτιστών επικράτησαν, αλλάζοντας ριζικά τις αντιλήψεις της παλαιάς τάξης πραγμάτων και οδηγώντας την ανθρωπότητα στους δύο Παγκοσμίους**

Πολέμους, τις Γενοκτονίες και τα φρικτά εγκλήματα που τους συνόδευσαν, στους Ολοκληρωτισμούς του προηγουμένου αιώνα, καθώς και στα τραγικά κοινωνικά, ψυχολογικά και κοινωνικά αδιέξοδα του σύγχρονου κόσμου. Οι αρχές και οι αντιλήψεις του Ευρωπαϊκού Διαφωτισμού έχουν πλέον προσλάβει παγκόσμιες διαστάσεις και έχουν προκαλέσει μια «*μεταστοιχείωση του κόσμου επί τα χείρω*», όπως είχε επισημάνει ο άγιος Αθανάσιος δυο αιώνες πριν, όταν η προσπάθεια του Διαφωτισμού ήταν ακόμα στο ξεκίνημά της και γινόταν δεκτή με ενθουσιασμό από τους διανοητές της εποχής.

Σήμερα, σχεδόν δυόμισι αιώνες μετά, **οι δυσοίωνες προβλέψεις του Αγίου, επιβεβαιώνονται με τρόπο δραματικό**. Όπως διαπιστώνει ένας άλλος, σύγχρονος Ομολογητής και απολογητής της Ορθοδοξίας, ο άγιος Ιουστίνος Πόποβιτς (+ 1979): «**Αναμφίβολα οι αρχές και οι δυνάμεις της ευρωπαϊκής κουλτούρας και του πολιτισμού, είναι Χριστομάχοι**. Επί πολύν καιρό διαμορφωνόταν ο τύπος του Ευρωπαίου ανθρώπου, έως ότου **αντικατέστησε τον Θεάνθρωπο Χριστό, με την φιλοσοφία και την επιστήμη του, με την πολιτική και την τεχνική του, με την θρησκεία και την ηθική του**. Με τα σύγχρονα μέσα και τις κοινωνικοπολιτικές επαναστάσεις, που είναι και αυτές γέννημα θρέμμα αυτής της Ευρώπης, ο τύπος αυτός του Ευρωπαίου ανθρώπου καθίσταται πρότυπο του τελείου ανθρώπου σ’ όλη την οικουμένη! Έτσι σαν να πραγματοποιείται ενώπιόν μας ο τραγικός λόγος της Αποκαλύψεως: *εκ του οίνου του θυμού της πορνείας αυτής πέπωκαν πάντα τα έθνη και οι βασιλείς της γης μετ’ αυτής επόρνευσαν και οι έμποροι της γης εκ της δυνάμεως του στρήνους αυτής επλούτησαν* (Αποκ. 18, 3)» [Αγίου Ιουστίνου Πόποβιτς, ***Η Ορθόδοξος Εκκλησία και ο Οικουμενισμός***, Μτφ. Μητροπ. Μαυροβουνίου Αμφιλοχίου Ράντοβιτς-Μητροπ. πρώην Ερζεγοβίνης Αθανασίου Γέφτιτς, Εκδόσεις Ιεράς Μονής Αρχαγγέλων, Τσέλιε, Σερβία, σσ. 164-165].

Οι Εκδόσεις Γρηγόρη με μεγάλη χαρά παρουσιάζουν στο ελληνικό αναγνωστικό κοινό το έργο του αγίου Αθανασίου του Παρίου «Απολογία Χριστιανική», πρώτο από την σειρά των απολογητικών του έργων, διά των οποίων **αντικρούει τόσο τα αντιχριστιανικά σοφίσματα, όσο και τα ψευδεπίγραφα συνθήματα περί ελευθερίας**

και ισότητας που διακήρυσσαν οι διαφωτιστές και οι ηγέτες της Γαλλικής Επανάστασης,
αποδεικνύοντάς τα κενά λόγια, για την επίτευξη άλλων, ανομολόγητων, επιδιώξεών
τους.

Το έργο εκδίδεται σε
νεοελληνική απόδοση, γλωσσικά εκσυγχρονισμένο, εις τρόπον ώστε η ανάγνωσή του να ρέει πιο βατά για τον σύγχρονο αναγνώστη, χωρίς επ' ουδενί να ξεφεύγει ο γλωσσικός αυτός εκσυγχρονισμός από την ακριβή απόδοση του πρωτοτύπου κειμένου.

Άλλωστε στο Γ' Μέρος του
βιβλίου παρατίθεται και το πρωτότυπο κείμενο, που είχε γραφεί στην υπέροχη «ρωμέηκη», την καθομιλουμένη, δηλαδή, γλώσσα της εποχής του Αγίου, και στην οποία ο ίδιος προτίμησε να συγγράψει το βιβλίο του, ώστε να είναι κατανοητό και στο πιο απλό αναγνωστικό κοινό, στο οποίο εξ άλλου ήθελε να απευθυνθεί.
Διατηρήσαμε την ορθογραφία και την στίξη του πρωτοτύπου κειμένου, εκτός κάποιων
περιπτώσεων που επρόκειτο εμφανώς για τυπογραφικά λάθη.

Προτρέπουμε τους αγαπητούς
αναγνώστες να μην προσπεράσουν τα Προλεγόμενα του βιβλίου, αλλά να τα μελετήσουν
προσεκτικά, γιατί θα τους βοηθήσουν πολύ στην κατανόηση των ιστορικών παραμέτρων της εποχής κατά την οποία γράφτηκε το έργο, ώστε να εξαγάγουν τα σωστά συμπεράσματα. Θα τους ήταν επίσης χρήσιμο να διαβάσουν και τις υποσημειώσεις
που υπάρχουν, τόσο στα Προλεγόμενα, όσο και στις σελίδες της Νεοελληνικής απόδοσης.

Θέλουμε να εκφράσουμε τις
θερμότερες ευχαριστίες μας στον Πρωτοπρεσβύτερο π. Γεώργιο Μεταλληνό, που μας τίμησε με την ανεκτίμητη συνεργασία του, χωρίς την οποία θα ήταν σχεδόν ακατόρθωτο
να προχωρήσει αυτή η εκδοτική προσπάθεια.

Ας ευχηθούμε το έργο αυτό
του μεγάλου Διδασκάλου του Γένους, καθώς και τα υπόλοιπα που, συν Θεώ, θα ακολουθήσουν, να λειτουργήσουν σαν πνευματικό εφαλτήριο για την υπνώττουσα αυτοσυνειδησία του Γένους μας, που χειμάζεται για μιαν ακόμα φορά στην «αργόσυρτη

διάρκεια» της μακραίωνης Ιστορίας του.

Διαγραμματική Έκθεση του Περιεχομένου (π. Γεώργιος Μεταλληνός)

Το έργο «ΑΠΟΛΟΓΙΑ ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΗ»
περιλαμβάνει 148 σελίδες, (στην έκδοση της Λειψίας 1805) και σπονδυλώνεται ως εξής:

Στο **Προλογικό Κεφάλαιο**, με τον τίτλο «Προς τους Φιλαναγνώστας» εξηγεί ο συγγραφέας γιατί δεν χρησιμοποίησε τους όρους Δοκίμιον ή Σχεδίασμα για το βιβλίο του, αλλά Απολογία «υπέρ της Χριστιανικής Πίστεως», ακολουθώντας τους αρχαίους
χριστιανούς και τους αγίους Πατέρες στον αγώνα τους κατά της ειδωλολατρίας. Ήδη
δε στην εισαγωγική αυτή προσλαλιά του εμφανίζεται «ο θεήλατος Βολταίρ», κεντρική μορφή του (δυτικού) Διαφωτισμού και του έργου. Η «Απολογία» είναι το αίτημα της εποχής, που αναπαράγει την αρχαία περίοδο του Αρειανισμού σε μείζονα βαθμό, διότι είναι «και κατά τα θεία και κατά τα πολιτικά αθλιωτάτη». Όχι κάποιο πρόσωπο, αλλά «Έθνος μέγα», «απεκήρυξε τον Χριστιανισμόν» εξ ολοκλήρου.
Η Γαλλία με όλες της τις δυνάμεις αγωνίζεται να εξαπλώσει παντού «την θνητοψυχίαν, την ασέβειαν, την αθεΐαν», προβάλλοντας το όνομα της «λιμπερτάς» (ελευθερίας και πολιτικής ελευθεριότητας), **φυτεύοντας**
τα «δένδρα της αθεΐας» και ξερριζώνοντας τον «Σταυρόν του Χριστού». Η «πλημμύρα της αθεΐας» απειλεί όλη την οικουμένη. Δυστυχώς όμως απουσιάζουν οι πατερικές μορφές και αντιστάσεις και γι’ αυτό αναλαμβάνει αυτός, συνθέτοντας το «βιβλιάριον» αυτό, να απευθυνθεί στους Χριστιανούς, επικαλούμενος την επιείκειά τους για τις ατέλειές του.

Στο **κεφ. α' επιτίθεται με σφοδρότητα**
στην συνθηματολογικά προπαγανδιζόμενη από την Γαλλική Επανάσταση (Γ.Ε.) «ελευθερία»,
αναλύοντας την χριστιανική διπλή εκδοχή της: της ψυχής και του σώματος και υποστηρίζοντας
ότι οι άνθρωποι γεννώνται και ζουν στον κόσμο ως «δούλοι», διότι η ψυχή είναι η «δέσποινα» (κυρία) του σώματος, το οποίον «οι λιμπερτίνοι» (οι οπαδοί της γαλλικής ελευθερίας) θεωρούν ότι «γεννάται ελεύθερον». **Δεν υπάρχει, άρα, «φυσική ελευθερία»**.

Στο **κεφ. β' χαρακτηρίζει την ελευθερία**
των «καλουμένων δημοκρατικών» ως «ψευδώνυμον και

ολεθρίαν».Υποστηρίζει την
μοναρχική «διοίκησιν των πόλεων, κατά μίμησιν του Θεού», με την προϋπόθεση όμως, ότι ο μονάρχης («μόναρχος») δεν είναι «τύραννος», αλλά υπακούει στους νόμους και συσκέπτεται με συμβούλους. Αυτή είναι «η αρίστη και σωστικωτάτη διοίκησις». Κρίνοντας την προβαλλόμενη από τους Γάλλους ελευθερία, την χαρακτηρίζει «ψευδεστάτη», διότι «δεν είναι άξια να ονομάζεται ελευθερία». Η ψυχή τονίζει πως είναι το «κρείττον μέρος» του ανθρώπου, διότι είναι «πνεύμα», ενώ
το σώμα είναι «υλικόν». Γι’ αυτό οφείλει το σώμα με τα πάθη του να υποτάσσεται στην «λογικήν ψυχήν». Οι «λιμπερτίνοι», συνεπώς, πέφτοντας στην δουλεία των παθών, αποδεικνύονται «ψευδολιμπερτίνοι». Αυτό δείχνει η θανάτωση του βασιλέα τους με χρήση της γκιλωτίνας. Η «φαυλοβιότητα» και «μοχθηροζωΐα» τους τούς βύθισαν στην δουλεία, αφού «πας ο ποιών την αμαρτίαν δούλός εστι της αμαρτίας» (Ιω. 8, 34). Αλλά γίνεται φανερό ότι «πάντοτε ήταν τοιούτοι οι Φραντζέζοι», **η «λιμπερτά» τους όμως τους έριξε στην**
δουλεία των παθών, την χειρότερη απ’ όλες. Η Φιλοσοφία τους δεν μπορεί να φωτίσει τους «Ιλλουμινάτους» (πεφωτισμένους), όσο και αν καυχώνται, αφού το λογικό τους δεν φωτίζεται «άνωθεν», δηλαδή «από το ευαγγελικόν φως». Γίνονται, έτσι, οι «**δουλοπρεπέστεροι**» και «ανδραποδέστεροι».

Εξ ίσου όμως καυτηριάζεται και το δεύτερο σκέλος
του Γαλλικού συνθήματος, που είναι η «ισότης». **Αλλά η ισότητα είναι μία ψευδαίσθηση, γιατί πουθενά δεν υπάρχει στην κοινωνία, ούτε είναι δυνατόν να επιτευχθεί,**
«εκεί οπού βασιλεύουν τα πάθη». Κοινωνία
αληθινής ισότητας υπήρξε η κοινωνία των Πράξεων των Αποστόλων (κεφ. 2 και 4) και
συνεχίζεται στα Ορθόδοξα κοινοβιακά μοναστήρια. Η ισότητα των λιμπερτίνων
είναι «ψευδώνυμος», όπως και η «λιμπερτά» τους. Απλώς**απατούν τον κόσμο, για να τους υποδέχεται ως ελευθερωτές**. Μάταια **κηρύττουν την ελευθερία, ενώ αυτοί είναι**
«τύραννοι», διαπράττοντας εγκλήματα απέναντι σ’ εκείνους που θέλουν να
διαφυλάξουν την ελευθερία της συνείδησής τους.

Στο **κεφ. γ'**, προβάλλοντας την ιστορική πορεία της «Φράντζας» **(Γαλλίας), επισημαίνεται η έκπτωσή της από**
τον Χριστιανισμό, που είχε αρχικά δεχθεί από τον άγιο Διονύσιο τον Αρεοπαγίτη (1ος αι. μ.Χ.). Γι’ αυτό αναδείχθηκε σε χριστιανικό βασίλειο και ανέδειξε Αγίους και μοναστήρια Ορθόδοξα, κλήρο σημαντικό και επιπλέον σπουδαία θεολογική Ακαδημία,

την Σορβόννη, με σπουδαίους θεολόγους. Εν τούτοις, **οι σύγχρονοι Γάλλοι «μίαν τόσον φανεράν και αρχαιοτάτην πίστιν» την απέβαλαν και έγιναν άθεοι**. Επικαλείται αγιογραφικές μαρτυρίες, για να αποδείξει την αλλοτρίωση των Γάλλων με την απόρριψη της «υποταγής και υπακοής» στους βασιλείς και ηγεμόνες, που είναι «παρακαταθήκη» των Αποστόλων Πέτρου και Παύλου. **«Η μανία, η λύσσα, ο ενθουσιασμός» της λιμπερτάς οδηγεί στην «αποστασίαν πάσης αρχής και εξουσίας», όχι μόνο δε επίγειας, αλλά και ουράνιας**. **Αντί των Προφητών, των Αποστόλων, των Ευαγγελίων, του Χριστού, προβάλλεται ο Βολταίρ και άλλοι ομόφρονές του, όπως ο Ρουσσώ. Αιτία της μεταστροφής αυτής είναι η άρνηση της Χριστιανικής Πίστης**. **Έτσι επέτυχαν ό,τι δεν κατόρθωσαν οι μεγάλοι διώκτες του Χριστιανισμού στην ιστορία. Αιτία: η λιμπερτά, που οδήγησε στην ασέβεια, την «αρνησοχριστία» (= άρνηση του Χριστού) και την αθεΐα. Έχασαν όμως μαζί και την ελπίδα** (πρβλ. Α' Θεσσ. 4, 13), **όντας «άθεοι», ζώντας δηλαδή χωρίς τον Χριστό** (πρβλ. Εφεσ. 2, 12). **Η πτώση τους είναι δαιμονική. Στο όνομα της επιστήμης απέρριψαν τον αληθινό Θεό, υπερβαίνοντας και αυτά τα δαιμόνια (που «πιστεύουν και φρίσσουν», Ιακ. 2, 19). Υπάρχει όμως και χειρότερο:** αποκαλούν τον Χριστό «ιμποστόρον», δηλαδή «απατεώνα». **Έγιναν, συνεπώς, χειρότεροι και από τους Φαρισαίους και τους Ιουδαίους αρχιερείς**. Θεωρεί, λοιπόν, ο συγγραφέας χρέος του να αντιπαραθέσει **αποδείξεις για την θεότητα του Ιησού Χριστού**.

Στο **κεφ. δ'** αναπτύσσονται επιχειρήματα, **για να αποδειχθεί, ότι ο Χριστός είναι «Θεός αληθινός και ο λόγος αυτού αλήθεια αιώνιος»**. Αυτό βεβαιώνει η όλη βιοτή και συμπεριφορά Του ανάμεσα στους Μαθητές Του και στην τότε κοινωνία, αλλά και όλη η διδασκαλία Του. Δεν υπάρχει κάτι σ' Αυτόν που να τεκμηριώνει την κατηγορία ότι είναι «πλάνος». Ότι ήταν αληθινός Θεός φαίνεται πρώτα από τις προρρήσεις των Προφητών της Π. Διαθήκης, που καλύπτουν όλη την επίγεια ζωή και δράση Του. Αποδεικνύεται ακόμη από τα θαύματά Του, όπως και από τους λόγους Του και τις προρρήσεις Του, που δεν έχουν

διαψευσθεί. Π.χ. η καταστροφή των Ιεροσολύμων από τον Ρωμαίο αυτοκράτορα Τίτο το 70 μ.Χ. ή η ματαίωση του σχεδίου του αυτοκράτορα Ιουλιανού (361- 363), σε συνεργασία με την ιουδαϊκή ηγεσία, να ανοικοδομηθεί ο Ναός των Ιεροσολύμων, ως και η εμφάνιση πάνω από την Ιερουσαλήμ του φωτεινού σήματος του Τιμίου Σταυρού.

Την θεότητα του Χριστού
όμως αποδεικνύουν και τα θαύματα των Αποστόλων και των Αγίων στο όνομά Του. Η
εξάπλωση, επίσης, του κηρύγματος του Ευαγγελίου και της Χριστιανικής Πίστης, παρ' όλα τα εμπόδια και τις δυσκολίες (θρησκευτικές, κοινωνικές, πολιτικές κ.λπ.). Θαύμα είναι η δράση και επιτυχία των Αποστόλων, ολίγων και πτωχών και αδυνάμων,
αλλά και αγραμμάτων. Θαυμαστή είναι και η εδραίωση της Εκκλησίας στον κόσμο. Αποδεικνύεται, επίσης, από την «ένθεον και σωφρονεστάτην μανίαν» (ενθουσιασμό) των αγίων Μαρτύρων. Η χρήση γι' αυτούς του όρου «φανατισμός» δεν καλύπτει το θαύμα της θυσίας τους, διότι δεν τους διέκρινε «φανητιασμός ή φανητίασις», δηλαδή «επίδειξις, κομποφανία, δοξομανία», που δεν μπορεί να δικαιολογήσει τον μεγάλο αριθμό τους. **Θαυμαστότερο είναι,**
ότι ενώ οι Απόστολοι ήσαν «αυτόπτες» του Χριστού, οι Μάρτυρες όχι . Η πίστη
όμως εγέννησε την θεία γνώση τους, και την προθυμία της θυσίας τους η ελπίδα της αιώνιας ζωής. Θαύμα είναι και η συνέχεια του μαρτυρικού στοιχείου στην Εκκλησία, όπως και στην εποχή του συγγραφέα οι Νεομάρτυρες.

Στο **κεφ. ε' επισημαίνεται η αμάθεια στα θέματα της πίστης όλων των πολεμίων**
του Χριστιανισμού, **όπως η «έξω**
σοφία», αλλά και η ηθική απαξία τους, ώστε οι Ορθόδοξοι Χριστιανοί να πρέπει να
μην προσέχουν «εις τας φλυαρίας των». Επικαλείται τον δυτικό απολογητή του Χριστιανισμού «Αββάν Αντώνιον Ναπολιτάνον», τον επονομαζόμενον «Γενουβέζην». Στρέφεται δε στους χαρακτηριζομένους και από τους Δυτικούς «τυφλολεβαντίνους» που «προσέχουν» τους αμαθεστάτους πολεμίους της Πίστης. Επικαλείται, ακόμη, τον «Δον Κλήμη» (= Γ. Ι. Κλεμάνς), που αναίρεσε τις εναντίον της Π. Διαθήκης θέσεις του Βολταίρου, αποδεικνύοντας «τον κατάρατον Βολταίρ» **όχι μόνο αμαθέστατο στα θεία, αλλά και «κατά την έξω σοφίαν»**, όπως
και ο (Έλληνας) μεταφραστής του έργου του (= **Νικηφ. Θεοτόκης**). Με μία σειρά επιθέτων, αποκρουστικών στην
σημερινή αίσθηση, αλλά δικαιολογημένων από τις ελεγχόμενες βλασφημίες του γάλλου «σοφού», ο συγγραφέας περιλούει τον Βολταίρο, **ελέγχοντας συνάμα τους**

«ανατολικούς» που επιμένουν να θαυμάζουν και
αυτόν και την «σοφία» του. Βρίσκει, έτσι, την ευκαιρία **να ελέγξει και την «έξω σοφία», την φιλοσοφία**, η οποία ως παιδίσκη
«δουλεύτρα - σκλάβα» της θείας σοφίας γίνεται δεκτή. Υπό την προϋπόθεση αυτή «επαινείται
και αγαπάται». Όταν όμως υπερβεί τα όριά της, «ατιμάζεται» και «ολοτελώς αποβάλλεται»
χριστιανικά. Τότε όμως η σοφία δεν είναι σοφία, αλλά «μωρία και αφροσύνη». **Οι ανθρώπινες επιστήμες δεν προσφέρουν**
τίποτε στην πίστη. «***Εις τα εξ αποκαλύψεως δεν ζητείται απόδειξις, αλλά πίστις***». Ελέγχονται, έτσι, οι οπαδοί του Βολταίρου, ο οποίος κατ'
ουδένα τρόπο μπορεί να θεωρηθεί πρότυπο λόγω του **ανήθικου βίου του**, ούτε διδάσκαλος και σύμβουλος. Πόσω μάλλον, όταν
η στροφή στον Βολταίρο συνοδεύεται από εγκατάλειψη των Αγίων Πατέρων, που με
την χάρη του Χριστού θαυματουργούν στην ιστορία. Είναι εντροπή, συνεπώς, η
εμπιστοσύνη στον Βολταίρο από τους Χριστιανούς και μάλιστα τους εγγράμματους,
όταν και Γάλλοι ανώτεροι κληρικοί, όπως ο Αρχιεπίσκοπος Παρισίων, που μολονότι
οπαδός της «λιμπερτάς», απαξίωσε να συνοδεύσει την μεταφορά των οστών του
Βολταίρου στο Παρίσι, όταν μάλιστα και οι Εβραίοι «τον απέδειξαν αμαθή και συκο-φάντην
και παράλογον υβριστήν των θείων προφητών».

Το **κεφ. στ'** έχει τον τίτλο: «Ότι τα σατανικά τούτα βιβλία πρέπει να στηλιτεύωνται
και να κατακρίνωνται υπό των κοσμικών και εκκλησιαστικών αρχόντων και ότι καθ'
ένας, όσον δύναται, πρέπει να αγωνίζεται εναντίον του παγκάκου τούτου λοιμού
και να μη σιωπά». Αυτό συνιστά ο συγγραφέας στους πιστούς Ορθοδόξους για τα
συγγράμματα του Βολταίρου, του οποίου σκοπός είναι να αποδείξει «πλάσμα και
ψεύδος» όλη την αγία Γραφή και τον Χριστό «απατεώνα». Ελέγχει, έτσι, την στάση
του βασιλέα της Γαλλίας, διότι εσιώπησε, αντίθετα προς τους παλαιούς
αυτοκράτορες, όπως ο Μ. Κωνσταντίνος, ο Ιουστινιανός κ.ά. Μία παρέμβασή του
όμως θα μπορούσε να εμποδίσει την εξάπλωση του «Βολταιρισμού». Ένοχη, όμως,
θεωρεί και την σιωπή των εκκλησιαστικών ποιμένων, που κατά τον Γρηγόριο τον
Θεολόγο «ανέλαβαν επιστασίαν υπεύθυνον». Και προσθέτει ότι και αν ακόμη δεν
μπορούν να «συνθέσουν βιβλία ούτε λόγους να κάνουν», να προσλαμβάνουν ως
συνεργούς «διδασκάλους», «ωσάν σκύλους νοητούς εναντίον των νοητών λύκων, των
αθέων». Συνιστά να μην παραλείπουν το χρέος τους απέναντι στο ποίμνιό τους,
κυρίως **εκείνους που σπουδάζουν στην**
Ευρώπη, διότι «οι περισσότεροι αναμφιβόλως γυρίζουν άθεοι», όπως η
πραγματικότητα αποδεικνύει. Προβάλλει το παράδειγμα των αρχαίων ασκητών -
ησυχαστών, που κατέρχονταν στα αστικά κέντρα, για να εμψυχώσουν τους
αγωνιζομένους

εναντίον των αιρέσεων.

Στον **Επίλογο αναζητεί τα αίτια**
της πτώσης των Φραντζέζων από τον Χριστιανισμό στην αθεΐα , δεχόμενος ως
«ποιητική αιτία» την «αφοβοθεΐα», αίτιο της οποίας όμως είναι «η μιαρωτάτη και φαυλοτάτη αυτών πολιτεία». Η άμυνα των Ορθοδόξων συνίσταται στην φύλαξη της «αγιωτάτης ημών θρησκείας» και την αποχή από «κάθε μολυσμό ψυχής και σώματος»:
την τήρηση των εντολών της Χριστιανικής Πίστης και την προφύλαξη από τους φιλοσόφους ή **φιλοζόφους**, όπως ο
Βολταίρος. **Η σύγχρονη φιλοσοφία αρνήθηκε**
του Θεό, αποκήρυξε τον Χριστιανισμό, εισήγαγε την «θνητοψυχία», την «αδιαφορία» και τον «αθεϊσμό», διεγείροντας τον λαό εναντίον των αρχόντων (ηγετών) με το «κήρυγμα της ψευδοελευθερίας». **Το παράδειγμα του υπόδουλου Γένους μας είναι η υπομονή και πιστότητά**
του στις ευαγγελικές προτροπές. Παρά τα βάσανα της δουλείας «***έπασχον από αγιότητα***» οι Νεομάρτυρες (**θυσιαζόμενοι**
αυτοί παρά να θανατώνουν άλλους). **Το**
συμπέρασμα: Ας μη φοβούμεθα την δουλείαν, αλλά την αμαρτίαν. Αυτή είναι η αληθινή
δουλεία. Και αυτήν κηρύττει η γαλλική ελευθερία.